

Piotr Polek *OSPPE*

NAŚLADOWAĆ CHRYSYTA W CELEBRACJI EUCHARYSTYCZNEJ ZGODNEJ Z *INSTITUTIO GENERALIS* TRZECIEJ TYPICZNEJ EDYCJI *MISSALE ROMANUM*

Zagadnienie, które sygnalizuje tytuł opracowania dotyczy egzystencjalnego wymiaru misterium paschalnego Chrystusa, a zwłaszcza owocnego udziału w celebracji eucharystycznej poprzez zachowanie norm liturgicznych. Do takiej postawy zachęca nas Jan Paweł II, kiedy mówi, że „również w naszych czasach posłuszeństwo normom liturgicznym powinno być na nowo odkryte i docenione jako odbicie i świadectwo Kościoła jednego i powszechnego, uobecnionego w każdej celebracji Eucharystii. Czuję się w obowiązku – powie dalej Papież – skierować gorący apel, ażeby podczas sprawowania Ofiary eucharystycznej normy liturgiczne były zachowywane z wielką wiernością. Są one konkretnym wyrazem autentycznej eklezjalności Eucharystycznej; takie jest ich najgłębsze znaczenie. Liturgia nie jest nigdy prywatną własnością kogokolwiek, ani celebrycy, ani wspólnoty, w której jest sprawowana tajemnica”¹

Założenia zawarte w tytule wypływają także z programu duszpasterskiego, wyznaczonego na obecny rok liturgiczny², oraz ze wskazań Kościoła zawartych w najnowszym wydaniu *Ogólnego wprowadzenia do Mszału rzymskiego* (OWMR³)³

¹ Jan Paweł II, Encyklika *Ecclesia de Eucharystia* (17 kwietnia 2003), 52.

² Por. Jan Paweł II, List apostolski *Novo millennio ineunte* (6 stycznia 2001), 42-43.

³ W dniu 18 marca 2002 r. kard. Jorge Arturo Medina Estevez, prefekt Kongregacji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, wręczył Ojcu Świętemu Janowi Pawłowi II trzecie wydanie wzorcowe *Missale Romanum*. Kilka dni później, 22 marca wydanie to zostało przedstawione w watykańskim Biurze Prasowym. Polski przekład, zaaprobowany przez wspomnianą Kongregację, jest już dostępny. Zob. *Ogólne wprowadzenie do Mszału rzymskiego. Z trzeciego wydania Mszału rzymskiego. Rzym 2002*, Pallottinum, Poznań 2004.

Ogólne wprowadzenie do Mszału stanowi opis celebracji liturgicznej i zawiera myśl teologiczną, liturgiczną i pastoralną. W poprzednich wydaniach z 1970 i 1975 roku, składało się ono ze wstępu obejmującego 15 punktów i ośmiu rozdziałów zawierających 341 punktów. Obecne wprowadzenie zostało ponumerowane łącznie ze wstępem i obejmuje 399 punktów podzielonych na dziewięć rozdziałów.

Nie sposób w jednym krótkim przedstawieniu odnotować wszystkie innowacje, jakie pojawiły się w nowym *Institutio generalis*, bowiem w odniesieniu do drugiego wydania Mszału z 1975 roku są one zauważalne niemal w dwustu miejscach. W niniejszym szkicu zatrzymamy się na omówieniu niektórych gestów, postaw i zachowań liturgicznych, które wydają się być często niezrozumiałe lub wprost pomijane.

1. Postawy i gesty

W trosce o piękno liturgii *Wprowadzenie* wyjaśnia gesty i postawy. Winny one odznaczać się szlachetną prostotą, powinny w sposób zrozumiały wyrażać swe pełne znaczenie oraz pobudzać zgromadzonych do aktywnego uczestnictwa. Mają one na celu bardziej wspólne duchowe dobro ludu Bożego niż zaspokojenie upodobań lub opinii prywatnych osób (por. OWMR³, nr 42).

1. 1. Postawa stojąca

W tym przypadku normy obowiązujące do tej pory nie uległy zmianie. Wierni stoją od procesji na wejście aż do zakończenia kolekty. Stoi się w czasie śpiewu przed Ewangelią, podczas proklamacji Ewangelii, w czasie wyznania wiary i modlitwy powszechnej. Następnie, postawa stojąca obowiązuje od wezwania *Orate fratres* przed modlitwą nad darami do końca Mszy św., z wyjątkiem tych przypadków, które zostały wymienione w numerze 43.

1. 2. Postawa siedząca

Nowe *Wprowadzenie* potwierdza, że postawę siedzącą przyjmuje się w czasie proklamacji słowa Bożego (z wyjątkiem Ewangelii), w czasie

wykonywania psalmu, w czasie homilii, w czasie przygotowania darów oraz podczas *silentium sacrum*, które jest zalecane po czytaniach, homilii lub w ramach dziękczynienia po przyjęciu Komunii św. (por. OWMR³, nr 43).

1. 3. Postawa klęcząca i przyklęnięcia

Postawę klęczącą przyjmuje diakon i wierni podczas konsekracji. W nowym *Wprowadzeniu* dodano, że jeśli z różnych powodów wierni w tym czasie stoją, to wtedy, gdy kapłan po konsekracji przyklęka, winni oni wykonać głęboki ukłon. Również tam, gdzie istnieje zwyczaj, iż lud klęczy od zakończenia aklamacji *Święty* aż do końca modlitwy eucharystycznej oraz przed Komunią św., gdy kapłan mówi *Oto Baranek Boży*, zwyczaj ten wypada zachować (por. OWMR³, nr 43).

Gest przyklęnięcia został poddany wyraźnej modyfikacji. W nowej edycji Mszału dodano praktyczną uwagę, że przyklęka się zginając prawe kolano do ziemi. Gest ten wyraża uwielbienie i obowiązuje przed Najświętszym Sakramentem, przed Krzyżem świętym, od jego uroczystej adoracji w liturgii Wielkiego Piątku aż do rozpoczęcia Wigilii Paschalnej (por. OWMR³, nr 274). Podczas Mszy św. obowiązują trzy przyklęnięcia wykonywane przez celebransa: po ukazaniu Ciała Pańskiego, po ukazaniu Krwi Pańskiej oraz przed spożyciem Komunii św. (por. OWMR³, nr 274). W dotychczasowym tekście istniała norma mówiąca o wykonywaniu przyklęnięcia za każdym razem, gdy przechodzi się przed tabernakulum umieszczonym w prezbiterium z tyłu za „ołtarzem soborowym” (por. OWMR – druga typiczna edycja, nr 233). Ta norma została zmieniona w nowym wydaniu i obecnie wyraźnie zaznaczono, że w czasie trwania celebracji liturgicznej nie przyklęka się przy przechodzeniu przed tabernakulum umieszczonym w prezbiterium z tyłu za ołtarzem. Celebrans, diakon i usługujący przyklękają przed tabernakulum po przyjsciu do ołtarza i po odejściu od niego (por. OWMR³, nr 274). Wydaje się, że argumentem tłumaczącym powyższą zmianę jest fakt, że w czasie trwania akcji liturgicznej jej ośrodkiem jest ołtarz, przy którym sprawowana jest Eucharystia i jemu oddaje się należny szacunek.

Ostatnie zdanie zamieszczone w numerze 274 a dotyczące przyklęnięcia, dopowiada, że usługujący, którzy niosą krzyż procesyjny lub świece, zamiast przyklęnięcia przed tabernakulum wykonują skłon głowy. Przez analogię można dopowiedzieć, że dotyczyć to może również niosących inne przedmioty utrudniające przyklęnięcie (np. Ewangeliarz).

1. 4. Milczenie

Wprowadzenie mówi o potrzebie milczenia nie tylko podczas liturgii, ale także przed nią: „Godne pochwały jest, aby już przed celebracją zachowywane było milczenie w kościele i w zakrystii oraz w miejscach przylegających, tak by wszyscy mogli się odpowiednio i pobożnie przygotować do udziału w świętych misteriach” (nr 45). Podkreślono, że liturgię słowa Bożego należy tak sprawować, aby sprzyjała medytacji. Dlatego stanowczo trzeba unikać wszelkiej formy pośpiechu, która utrudnia skupienie. Zalecane są także – dostosowane do możliwości zgromadzenia – krótkie chwile milczenia, w których wierni pod wpływem Ducha Świętego przyjmują sercem Boże słowo i przygotowują się do odpowiedzi na nie przez modlitwę (por. OWMR³, nr 56). Nowością *Wprowadzenia* przy liturgii słowa jest również to, że na czas proklamacji Ewangelii wszyscy winni się zwrócić ku ambonie na znak czci dla słowa Dobrej Nowiny (por. OWMR³, nr 133). W czasie uroczystych celebracji biskup według uznania może udzielić ludowi błogosławieństwa księgą Ewangeliarza (por. OWMR³, nr 175).

1. 5. Znak pokoju

Przekazanie znaku pokoju winno być dostosowane do mentalności i zwyczajów poszczególnych ludów oraz należy go przekazywać w jeden, nie rażący sposób (por. OWMR³, nr 82). Przekazaniu znaku pokoju winny towarzyszyć cicho wypowiedane słowa: „Pokój Pański niech zawsze będzie z tobą”, na co osoba pozdrawiana ma odpowiedzieć: „Amen” Kapłan może przekazać pokój usługującym, pozostając jednak zawsze w prezbiterium, aby nie zakłócać celebracji. Zachętę do przekazania znaku pokoju wypowiada wiernym diakon, a jeśli go nie ma i Msza św. jest koncelebrowana, to jeden z koncelebransów (por. OWMR³, nr 239).

1. 6. Okadzenia

Nowa wersja *Wprowadzenia* powtarza normy z poprzednich edycji Mszału rzymskiego, ale wprowadza również dopowiedzenia zaczerpnięte z *Caeremoniale Episcoporum*. Okadzenie wyraża szacunek i modli-

twę. Takie uzasadnienie znajdujemy w Piśmie Świętym (por. Ps 140, 2; Ap 8, 3). W liturgii stosuje się dwa rodzaje okadzeń: trzema lub dwoma prowadzonymi trybularza. Trzema rzutami kadzielnicy okadza się: Najświętszy Sakrament, relikwie świętego Krzyża i obrazy Chrystusa Pana wystawione do publicznej czci, dary złożone na ofiarę we Mszy św., krzyż ołtarzowy, Ewangeliarz, paschał, kapłana i lud. Dwoma rzutami kadzielnicy okadza się relikwie i obrazy Świętych wystawione do publicznej czci, i to tylko na początku celebracji, po okadzeniu ołtarza. Dary ofiarne okadza się albo trzema rzutami kadzielnicy, albo czyniąc kadzielnicą znak krzyża nad darami. Przed okadzeniem i po jego wykonaniu oddaje się głęboki ukłon w stronę okadzanej osoby lub rzeczy, z wyjątkiem ołtarza i darów złożonych na ofiarę we Mszy św. (por. OWMR³, nr 277).

2. Czynności celebransa (prezbitera) i koncelebransów

Wprowadzenie podaje szczegółowe normy dla tych, którzy zostali powołani do wykonywania poszczególnych zadań w czasie celebracji eucharystycznej. I tak, omawia czynności wpływające ze stopnia święceń (biskupa, prezbitera i diakona) oraz zadania akolity, lektora, kantora, scholi, organisty, zakrystiana, ceremoniarza, komentatora. Najwięcej uwagi prawodawca poświęca jednak prezbiterom⁴

Jeśli w czasie Eucharystii używa się kadzidła, kapłan przed wyruszeniem procesji nakłada kadzidło do kadzielnicy i błogosławi w milczeniu znakiem krzyża (por. OWMR³, nr 120). Po przybyciu do ołtarza kapłan i usługujący wykonują głęboki ukłon. Krzyż, który winien być z wizerunkiem Chrystusa ukrzyżowanego można ustawić przy ołtarzu, aby spełniał funkcję krzyża ołtarzowego, a Ewangeliarz kładzie się na ołtarzu (por. OWMR³, nr 122).

Część dotyczącą liturgii słowa uzupełniono następującym stwierdzeniem: „Gdy rozpocznie się śpiew *Alleluja*, wszyscy wstają z wyjątkiem biskupa, który w milczeniu nakłada kadzidło i udziela błogosławieństwa diakonowi lub w razie jego nieobecności koncelebransowi mającemu wygłosić Ewangelię. Podczas koncelebracji, której przewodniczy prezbiter, koncelebrans mający pod nieobecność diakona głosić Ewange-

⁴ OWMR³ przypomina niejednokrotnie zasadę normatywną, jaką posiada *Caeremoniale Episcoporum* dla obrzędów sprawowanych z udziałem biskupa. *Edytio typica* Ceremoniału ukazało się w 1985 r. i wciąż oczekuje tłumaczenia na język polski.

lię nie prosi głównego celebransa o błogosławieństwo ani go nie otrzymuje” (OWMR³, nr 212). Nowością *Wprowadzenia* jest dopowiedzenie, że „homilię winien z zasady wygłosić kapłan celebrujący. Może on ją zlecić kapłanowi koncelebrującemu lub niekiedy, zależnie od okoliczności, także diakonowi, nigdy zaś osobie świeckiej. W szczególnych przypadkach ze słusznej przyczyny homilię może wygłosić także biskup lub prezbiter, który uczestniczy w celebracji, choć nie może koncelebrować” (OWMR³, nr 66).

Dla modlitwy powszechnej wprowadzono normę, która określa, że modlitwę tę rozpoczyna i konkluduje celebrans od miejsca przewodniczenia, a nie jeden z koncelebransów (por. OWMR³, nr 71).

W modlitwie wstawienniczej, kiedy wymienia się imię papieża i biskupa, można dodać również imię biskupa pomocniczego. Jeżeli w diecezji jest kilku biskupów koadiutorów, wówczas nie wymawia się ich imion, lecz po modlitwie za biskupa miejsca dodać można słowa: „i jego biskupów pomocniczych” (OWMR³, nr 149).

Obrzęd Komunii św. został dookreślony przez kilka nowych rubryk. I tak, np.: „Na słowa «Oto Baranek Boży» kapłan ukazuje chleb eucharystyczny nad pateną lub nad kielichem”; „Nie wolno samym wiernym brać konsekrowanego Chleba ani kielicha Krwi Pańskiej, ani tym bardziej przekazywać między sobą z rąk do rąk. Wierni przyjmują Komunię świętą w postawie klęczącej lub stojącej. Jeśli przystępują do niej stojąc, zaleca się, aby przed przyjęciem Najświętszego Sakramentu wykonali należyty gest czci, określony przez kompetentną władzę, tj. Konferencję Episkopatu” (OWMR³, nr 160). W rozdawaniu Komunii świętej mogą kapłanowi pomagać inni obecni prezbiterzy. Jeśli ich nie ma, a liczba przystępujących jest znaczna, kapłan może wezwać do pomocy szafarzy nadzwyczajnych (...). W razie potrzeby kapłan może jednorazowo upoważnić do rozdawania Komunii św. odpowiednich wiernych” (OWMR³, nr 162).

Pewne dodatkowe uwagi pojawiły się w nowym tekście odnośnie koncelebry. Otóż we Mszy św. sprawowanej jednocześnie przez wielu kapłanów, koncelebransi podchodzą do ołtarza po wypowiedzeniu przez kapłana przewodniczącego słów modlitwy nad darami i stają tak, aby nie przeszkadzać w spełnianiu funkcji liturgicznych (por. OWMR³, nr 215). Odnośnie do Komunii św. koncelebransów i sposobu przyjmowania przez nich Krwi Pańskiej z kielicha, została wprowadzona norma, aby kapłani zbliżając się do kielicha, przyklękneli (por. OWMR³, nr 264).

3. Teksty eucharystyczne

W części zawierającej formularze mszalne na poszczególne okresy roku liturgicznego nowością jest to, że każdy formularz Wielkiego Postu został uzupełniony modlitwą nad ludem, stanowiącą część błogosławieństwa końcowego. Ubogacano także formularze mszalne Okresu Wielkanocnego. Skorzystano tutaj z treści zawartych w dawnych sakramentarzach i na każdy dzień dodano własne oracje. Do formularzy Mszy św. wotywnych dodano formularz o Miłosierdziu Bożym oraz Najświętszej Maryi Pannie. Do części zawierającej Msze św. w różnych potrzebach włączono dwa formularze znane już przed *Vaticanum II*, a mianowicie Mszę o odpuszczenie grzechów i Mszę o uproszenie cnoty czystości.

4. W kierunku adaptacji nowej edycji *Institutio generalis*

Wydanie typiczne trzeciej edycji *Mszалу rzymskiego* ukazało się w języku łacińskim. Prawdopodobnie jeszcze dłuższy czas przyjdzie nam czekać na ukazanie się polskiego tłumaczenia tej nowej księgi liturgicznej. Zanim to jeszcze nastąpi trzeba mieć na uwadze, że Konferencja Episkopatu może skorzystać z kompetencji wskazanych wyraźnie m. in. w dziewiątym rozdziale *Wprowadzenia* (386-399) i że ostateczny kształt norm dotyczących sprawowania Mszy św. może się nieco różnić od tych, o których wspomnieliśmy wyżej. Znając jednak polską tradycję adaptacji rytu rzymskiego w swej czystej postaci, trudno zakładać, aby ewentualne zmiany w znaczny sposób różniły się od oryginału. Jakkolwiek będzie, należy już dzisiaj mieć na uwadze normę 24 *Wprowadzenia*, dotyczącą akomodacji i przystosowania. Brzmi ona: „Najczęściej przystosowania polegają na doborze pewnych obrzędów i tekstów, to znaczy śpiewów, czytań, modlitw, zachęt i gestów, bardziej odpowiadających potrzebom, przygotowaniu i sposobowi myślenia uczestników. Dobór ten jest pozostawiony kapłanowi celebrującemu. Winien jednak kapłan pamiętać, że jest sługą świętej liturgii i że nie wolno mu na własną rękę w celebracji Mszy świętej niczego dodawać, opuszczać, ani zmieniać”

SEGUIRE IL CRISTO NELLA CELEBRAZIONE EUCARISTICA

Riassunto

Nello studio è stata presentata la struttura della celebrazione eucaristica e la gestualità usata durante la medesima celebrazione e proposta dalla terza edizione tipica del Messale Romano, promulgato nell'aprile del 2002. Dall'analisi della *Institutio* del Messale scaturisce la certezza che gesti e atteggiamenti dei ministri e dell'assemblea devono far splendere tutta la celebrazione di decorosa e nobile semplicità. Hanno il compito di evidenziare pienamente il significato e la funzionalità delle varie parti e di favorire conseguentemente, con la trasparenza dei procedimenti, la partecipazione consapevole di tutti. Per la garanzia di questo criterio i segni e i gesti liturgici sottostanno, secondo i vari casi, nell'adattamento, al vescovo diocesano, alle conferenze episcopali, e alla supervisione e approvazione della Santa Sede.